

RE-PREZENTACIJA MAK DIZDARA NA INTERNETU

Kristina Posilović

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

We are living or we used to live in times of globalization, but not many of us know how to define its effects on the kind of communication we all comprehend. Being a new type of media, computers have partially replaced the kind of communication we were familiar with until the television as a media was born, but it has also replaced the television itself, leading to the fact that computer technology brings about media revolution. Internet transforms the way we communicate and those changes, furthermore, affect us. Important notion regarding Internet culture is that it is a culture of the creator of the Internet, and it is a system of values and beliefs that form our behaviour.

The way in which literature exists on the Internet and how its consumers communicate with one another we observed on the example of Max Dizdar - his character and work on the Internet. Literature on the Internet is usually presented through 4-part system, including: Wikipedia (Internet encyclopedia), forum, blog and the official sites. The other forms of re-presentation can or do not have to be present, depending on the fact how interesting the sites are and how many visits per site there are. Re-presentation of Mak Dizdar in all those forms of Internet communication have shown that the Internet communication abstracts the space and time and it circles in waves through virtual spaces, making the consumers a display in which millions of light impulses circle in their homes.

Based on the results, it can be noted that the new system of communication is supported by networked integration which is the basic characteristics of its activation and inclusion of all cultural expressions. Therefore, the only important thing for the user becomes the message itself and the past, the presence and the future can be programmed to merge into mutual communication within one single message.

Živimo ili smo živjeli u vremenu globalizacije, no rijetki od nas znaju definirati njene učinke na komunikaciju na kakvu smo dosada navikli. Neki kažu, oni skeptični, da ona donosi kobne posljedice za naš komunikacijski sustav dok pak drugi smatraju da ona obogaćuju već postojeći komunikacijski sustav i donosi kvalitativne promjene u trijadi pošiljatelj-poruka-primatelj. Oдавno je jasno da globalizacija nije samo ekonomska

činjenica, nego i politička, tehnička te kulturna te da restrukturira naše načine života. Elektronička komunikacija na koju smo navikli ili na koju se još uvijek navikavamo stoga nije samo način na koji se informacije ili vijesti sve brže prijenose, već samo njeno postojanje mijenja kakvoću naših života. (Giddens, 2005: 32)

Na koji način funkcionira književnost unutar jednoga globalizacijskoga obrasca, odnosno na Internetu, i kako korisnici i konzumenti te književnosti međusobno komuniciraju te postoji li jednostrana definicija te komunikacije, pokušat ćemo odgonetnuti u ovome seminarskom radu.

Meštrović kaže kako su ljudska bića i nadasve ljudski rod kao kolektivni sustavi, ishod povezanoga djelovanja s jedne strane organske, a s druge strane kulturne revolucije. (Meštrović, 2002: 267) Stoga ćemo zaviriti u početke takve kulturne revolucije koja bi mogla započeti s pojavom televizije kao prevladavajućega medija, pedesetih godina prošloga stoljeća. Castells se pita zbog čega je televizija uopće postala prevladavajući medij? Jedan od odgovora može biti hipoteza W. Russella Neumana koji kaže da je "vladavina televizije posljedica osnovnoga instinkta lijene publike koju privlači linija manjega otpora". Castells pak rješenje vidi u kućnim uvjetima nakon napornoga radnoga dana i u nedostatku alternative za kulturno uključivanje.

Što je to što je bilo potpuno novo u televiziji kao mediju? Marshall McLuhan daje odgovor na to pitanje tako što drži da je novo to što je televizija pokazala kraj sustava komunikacije kojim prevladava fonetski abecedni poredak. (Castells, 2000: 359-360) Tako da prema njegovu mišljenju televizija postaje medij poruka. Od pedesetih godina prošloga stoljeća do pojave računala kakvoga danas poznajemo štošta se promijenilo u komunikacijskim obrascima. Spoj organske (biološke) i kulturne revolucije o kojoj Meštrović piše, rezultirao je sposobnošću integracije razuma i osjećaja. (Meštrović, 2002: 271) Stvara li taj spoj revolucija lijenu publiku ispred ekrana računala, manje je bitno ako znamo kakav ekonomski, društveni i kulturni napredak ta revolucija donosi. Računalo kao medij djelomično je zamijenilo komunikaciju kakvu smo poznavali do pojave televizije, ali i televiziju samu pa tako medijsku revoluciju rađa računalna tehnologija. Castells smatra da nove informacijske tehnologije povezuju svijet u globalne mreže instrumentalnosti, a komunikacija putem računala stvara širok niz virtualnih zajednica. (Castells, 2000: 57) No masovni su mediji jednostrani komunikacijski sustavi pa će značajke poruke oblikovati značajke medija. (Castells, 2000: 368)

Internet preobražava načina našega komuniciranja pa te promjene snažno utječu na nas. (Castells, 2002: 12) Za kulturu Interneta je značajno

da je ona kultura stvaratelja Interneta te da je ona skup vrijednosti i vjerovanja koje oblikuju naše ponašanje. Castells smatra kako je ta kultura četveroslojne strukture koja obuhvaća:

1. **teho-meritokratsku kulturu:** odnosi se na otkrića, relevantnost otkrića i koordinaciju zadataka
2. **hakersku kulturu:** odvaja teho-meritokratsku od alternativne kulture
3. **virtualno komunitarijansku kulturu:** čini Internet medijem selektivne društvene interakcije
4. **poduzetničku kulturu:** putovima novčane zarade štiti upotrebu neke društvene domene. (Castells, 2002: 48- 50)

Ipak komunikacija jest komunikacija, bilo da se ona odvijala u stvarnome ili virtualnome svijetu. Za tu je komunikaciju karakteristično da se širi velikom brzinom te da nije opći medij za komunikaciju. (Castells, 2000: 386) U nekim se slučajevima, primjerice u slučaju elektronske pošte jasno vide podijeljena mišljenja oko internetske komunikacije.

Za elektronsku poštu neki misle da je ona osveta pisanoga medija, povratak racionalnoga govora dok za neke ona, primjerice za Johna Decembra, znači spontanost i anonimnost medija koji potiče novi oblik "usmenosti" koji se izražava elektroničkim tekstom. (Castells, 2000: 386) Ipak Castells smatra da je poruka ipak poruka baš zbog mogućnosti raznolikih sadržaja. (Castells, 2000: 395)

No na koji način funkcionira književnost na Internetu i kako njeni konzumenti međusobno komuniciraju proučit ćemo na primjeru Maka Dizdara - njegovoga lika i djela na Internetu. Bez ikakvoga prethodnoga određenja komunikacije kojom se služe ili koju žive konzumenti te književnosti, pokušat ćemo doći do njenoga stvarnoga određenja.

Književnost na Internetu najčešće se reprezentira u četverodijelnom sustavu koji obuhvaća: Wikipediju (internetsku enciklopediju), forum, blog i službene stranice. Ostali oblici re-prezentacije mogu i ne moraju postojati, ovisno o zanimljivosti sadržaja ili pak posjećenosti.

1. Wikipedija

Hrvatska inačica internetske enciklopedije sadržava biografiju Maka Dizdara koji je kategoriziran kao bosanskohercegovački pisac, osvrtna na njegova djela, a daje i sukus Dizdareva stvaralaštva. Nema izdvojenoga popisa Dizaderevih djela što bi uvelike olakšavalo pregledavanje sadržaja. Osim hrvatske inačice, postoje i bosanska, češka, makedonska, norveška i

engleska inačica. Na samome kraju početne stranice postoji vanjska poveznica sa Službenom stranicom Fondacije mak Dizdar i sa djelima Maka Dizdara.

Djela Maka Dizdara sastoje se od dvije kategorije: “About Mak Dizdar” i “On-line Texts by Mak Dizdar”, no kategorija “About Mak Dizdar” nije u funkciji dok nas kategorija “On-line Text” upućuje na stranicu (<http://www.malaraja.com/knjige/kamenispavac.pdf>) koja nema veze sa Dizdarevim “Kamenim spavačem”. Iako se sastoji od sljedećih linkova: *sex shopa*, *download music*, *jobs* i kamenoga spavača taj se “kameni spavač” u ovome slučaju odnosi na keramičke pločice. Ako se pak na toj stranici, u tražilici upiše ime Maka Dizdara, tražilica upućuju na Hotel Mak. Druge se stranice na koje upućuje kategorija “On-line Texts” ne mogu otvoriti jer nisu u funkciji. Na bosanskoj inačici Wikipedije postoji poveznica sa wikicitatima iz Dizdarevoga “Kamenoga spavača”, sa vrlo preglednim popisom svih djela Maka Dizdara i sa osvrtom na kulturnu manifestaciju “Slovo Gorčina” koja se od 1971. godine, svake godine održava u Stocu, rodnom mjestu Maka Dizdara.

Važnost Wikipedije leži u činjenici da su informacije dostupne svima, u svako doba i da ih svatko može stvarati i u njihovom stvaranju sudjelovati. Informacije na Wikipediji se ne mijenjaju toliko brzo i često kako je to inače slučaj s drugim oblicima internetske komunikacije. Profesor slovenske književnosti u Ljubljani Miran Hladnik proučavajući upotrebu Wikipedije u obrazovnom procesu dolazi do zaključka kako Wikipedija slijedi pet principa zbog kojih se i širi velikom brzinom, a to su: enciklopedijski status, skrb za neutralnost informacija, njeguje status javnoga dobra u čijem radu (u nadopunjavanju) mogu svi sudjelovati, brine o različitosti mišljenja i slobodi interpretacije. (Hladnik, 2007: 3)

Hladnik kaže kako zanimljivost Wikipedije leži i u činjenici da ona njeguje autorstvo, tj. autorstvo svojih objavljenih člankama možemo zaštititi putem licence Creative Commonsa koja je otprilike iste starosti kao i Wikipedija (2001.) Nadalje, Wikipedija razvija kreativnost i potiče slobodu autora upravo zbog nepostojanja autoriteta. Ne postoji niti jedna državna institucija koja bi nadgledavala ili se uplitala u njen rad. Hladnik napominje i kako teži kooperativnost kolektiviteta, odnosno, pogodna je za različite vrste glasovanja i rangiranja. Wikipedija pazi i na ranolikosti jezika (trenutno se može pronaći na 195 svjetskih jezika), a oni koji se odluče na sudjelovanje u njenom radu nisu za taj rad materijalno nagrađeni, no bez obzira na to, strastveo i predano rade svoj posao. (Hladnik, 2007: 4-6)

Ipak često se spominje problem kako se informacijama na Wikipediji mora pristupiti oprezno s obzirom da ih bilo koji korisnik Interneta može svakodnevno stvarati i stavljati u upotrebu, no kao što smo

već spomenuli, informacije na Wikipediju uglavnom stavljaju oni korisnici koji su zainteresirani da se informacije šire stoga se najčešće radi o maloj grupici entuzijastičkih korisnika Wikipedije koji za svoj rad ne dobivaju materijalnu nagradu. U svakom slučaju, obradi informacija na Wikipediji treba pristupiti oprezno, no ipak najveći problem s tim informacijama leži u nevaljanome povezivanju s ostalim informacijama. Al Magary smatra kako će jednoga dana Wikipedija biti najveća referenca koju je svijet imao prilike vidjeti, no da do toga dođe, trebat će nam stručnjaci koji će postaviti visoki standard pisanja Wikipedije. (Magary, 2005: 1)

Lanier u svome eseju "Edge" Ljepota Interneta leži u činjenici da povezuje ljude, a vrijednost uvijek počiva baš u tim drugim ljudima. Jer ako počnemo misliti kako je Internet zaseban entitet koji nam ima nešto za reći, onda obezvrjeđujemo te ljude koji sudjeluju u njegovom stvaranju i činimo sebe idiotima. Da bi izbjegli tu situaciju moramo pronaći dovoljno praktičan i humanistički način da povećamo vrijednost kolektivnoga na Internetu, a da se pritom ne pretvorimo u idiote jer će onda i sama Wikipedija postati, kako kaže, samo "online fetish site for foolish collectivism." (Lanier, 2005: 4)

2. Forum

U slučaju djela Maka Dizdara na internetskom se forumu raspravljalo o njegovoj pjesmi "Modra rijeka" koju su uglazbili Indeksi dok jedan korisnik iz Međimurja citira stilista Krunoslava Pranića (iz knjige "Jezikom i stihom kroza književnost", Zagreb, 1986.) koji se osvrće na istoimenu pjesmu te kaže: "Sad ću izravno kazati: mnoga je pjesma našeg 'Proslavljenog i Otmjenog' blizu dosegu savršenstva nemoštosti, toliko je zgusnuto malorijeka, a značenjski i suznačenjski velejlepna".

Forumi najčešće problematiziraju najaktualnije teme iz književnosti ili one teme koje su usko vezane uz popularnu kulturu, oko kojih korisnici imaju suprotstavljena mišljenja što dovodi do vrlo žive rasprave između korisnika. U slučaju djela Maka Dizdara, njegova uglazbljena pjesma je očito najpoznatija širem spektru korisnika stoga se jedino o njoj i na forumu raspravlja.

3. Blogovi

Pretraživanjem blogova koji tematiziraju život i djelo Maka Dizdara pronalaze se samo dva bloga. Prvi blog (<http://members.tripod.com/SredanovicB/poezija/mak.html>) obuhvaća samo

dvije Dizdareve pjesme: “Zapis o izvoru” i “Modru rijeku” dok drugi blog (<http://bosanceros.blogger.hr/default.aspx?tag=mak%20dizdar>) karakterizira vrlo lijepa grafika i nešto više Dizdarevih pjesama, ali bez čitateljskih komentara.

No kako je blog relativno nova forma internetskoga izražavanja i komunikacije, vjerujemo da će se s vremenom i broj blogova, koji na bilo koji način tematiziraju Dizdara, povećati.

4. Službena stranica Fondacije Mak Dizdar (<http://fondacija-mak-dizdar.ba/>)

Službena stranica sastoji se od četiri dijela ili kategorije: home (naslovna stranica), fondacija, 90. godišnjica i kontakta.

Na naslovnoj su stranici najčitanije informacije vezane uz monografiju Mak Dizdar i njegovo djelo, spomen sobu Maka Dizdara u Stocu, novo scensko uprizorenje stihova Maka Dizdara te uz Međunarodni simpozij o djelu Maka Dizdara.

U kategoriji “Fondacija” pronalazimo informacije vezane uz Dizdrevo djelo pa tako saznajemo da su se integralni prijevodi nekih njegovih zbirki poezije pojavili na francuskom, engleskom, njemačkom, ruskom, arapskom, talijanskom, flamanskom, poljskom, turskom, češkom, slovačkom, slovenskom, makedonskom i albanskom jeziku te da mnogi slavisti i izvan tih jezičkih krugova pokazuju intenzivan interes za prevođenje “Kamenog spavača”.

U kategoriji “90. godišnjica” saznajemo da su projekt obilježavanja 90. obljetnice rođenja Mehmedalije Maka Dizdara pokrenuli Fondacija Mak Dizdar, Društvo pisaca Bosne i Hercegovine i Sarajevski Ratni Teatar (SARTR). Ta se projekt drži prvim od budućih koraka na putu kvalitetne i efikasne valorizacije, prezentacije i afirmacije Dizdarova djelovanja i djela

U kategoriji “Kontakt” pronalazimo podatke o nositelju službene stranice Fondacije Maka Dizdara, a to je Enver Dizdar iz Sarajeva. (Talirovića 13, 71000 Sarajevo, BiH, kontakt@fondacija-mak-dizdar.ba). Važnost je ove službene stranice upravo u snazi očuvanja spomena na život Maka Dizdara te u obraćanju velikome krugu korisnika koji su zainteresirani za bilo koji od oblika valorizacije djela Maka Dizdara, bilo putem međunarodnoga simpozija ili sudjelovanjem na scenskome uprizorenju njegovih stihova.

5. Ostalo

Od ostaloga smo pronašli i mnoge pjesme Maka Dizdara koje se mogu vrlo jasno očitati i “skinuti” u pdf. formatu (<http://www.dalmatiahus.com/MEDIA/kamenispavac.pdf>) za vlastitu upotrebu. Na stranici časopisa za obrazovanje, nauku i kulturu “Most” (<http://www.most.ba/05152/041.htm>), (izdanje časopisa je iz srpnja i kolovoza 2001. godine), Velimir Milošević piše članak pod nazivom “Buđenje Kamenoga spavača” koji je posvećen mladim ljudima povodom tridesete godine od smrti Maka Dizdara.

Na stranici Inicijative mladih za ljudska prava (podružnice u Srbiji, Kosovu, Bosni i Hercegovini te Crnoj Gori) pronašli smo da su Dani Sarajeva, prvoga maja, 2007. godine, oko Sebilj česme na kraju beogradske Skadarlije, započeli recitacijom Dizadreve “Modre rijeke”. Inicijativa mladih za ljudska prava je na kraju manifestacije podsjetila da je 1989. godine grad Sarajevo poklonio tu česmu, odnosno kopiju česme s Baščaršije, Beogradu. (http://yih.org/newsletters.php?lang=_bhs).

Zanimljiv nam je podatak na stranici Hrvata Bosne i Hercegovine (<http://www.hercegbosna.org/ostalo/dizdar.html>) gdje piše da je Dizdar zauzeo važno mjesto u hrvatskim antologijama bez obzira na činjenicu što njegovom djelu pridodaje da emancipira muslimansko bošnjaštvo dok na bosanskom portalu Camo pronalazimo podatak kako je Dizdar zauzeo važno mjesto u bosanskim antologijama bez obzira na činjenicu što se njegovom djelu pridodaje da emancipira muslimansko bošnjaštvo. (http://www.camo.ch/mak_dodatak.htm).

Na hrvatskom portalu u Švicarskoj piše kako se Dizdar našao u antologiji hrvatske poezije 20. stoljeća, na njemačkom jeziku, iz 2001. godine koja nosi naziv “Das Schlangenhemd des Windes” (“Zmijska koža vjetra”), u nakladi Erasmusa iz Zagreb i Gollenstein Blieskastel. Izdavač je njemački slavist prof. Manfred Jähnichen, a izbor je napravio hrvatski pjesnik Slavko Mihalić. U knjizi je predstavljeno 78 pjesnika, a pjesme su na njemački jezik prepjevala ukupno 23 prevoditelja. (<http://www.croatia.ch/kultura/knjizevnost/antologija.php>).

No Dizdar se našao i u “Antologiji hrvatskog književnog eseja XX. stoljeća” koju je priredio Miroslav Šicel u izdanju Disputa (2002.), u “Hrvatskim pjesnicima” koje priređuje Ljerka Car Matutinović za Mozaik knjigu (2006.), u “Prijevovima pjesništva 1.” Zvonimira Mrkonjića u izdanju Altagame (2006.) te u mnogim drugima.

Što se tiče antologija koje je Dizdar uredio, pronalazimo da je Dizdar odabrao pjesme za “Jugoslavensku revolucionarnu poeziju” iz (Zagreb, 1959.) te da je uredio antologiju “Srpskohrvatske bajke” (Sarajevo,

1957.), kao i antologije (http://www.knjiznica.krizevci.hr/ekatalog/knjiga.asp?ID_BROJ=24960): “Stare bosanske epitafe” (1961.) te “Stare bosanske tekstove” (1969.)

Pretpostavljamo da se su ostale zanimljivosti i informacije vezane uz život i djelo Maka Dizdara s vremenom prestale biti u funkciji zbog možda manje posjećenosti tih internetskih stranica na kojima su se nalazile ili zbog slaboga održavanja tih istih stranica.

Iz svega navedenoga jasno se očituje da internetska komunikacija apstrahira prostor i vrijeme te da se širi u valovima virtualnim prostorom i čini korisnike ekranom kojim se šire milijuni svjetlosnih impulsa u njihovom kućnom prostoru. (Castells, 2000: 396)

Komunikacijski sustav koji pratimo u primjeru reprezentacije Dizdara je onaj koji potpuno obuhvaća stvarnost i njezine pojavnosti pa je ona uronjena u virtualnu postavu slika, u izmišljeni svijet. Tako da te pojave ne postoje sada samo na ekranu pomoću kojega se iskustvo komunicira, već one postaju i novo iskustvo za korisnika. (Castells, 2000: 400)

Novi sustav komunikacija zasnovan je na umreženoj integraciji što odlikuje njegovo uključivanje i obuhvaćanje svih kulturnih izraza, a da sve poruke rade u istom binarnom ključu: prisutnost i odsutnost u multimedijalnom komunikacijskom sustavu. Upravo je taj podatak značajan za reprezentaciju Maka Dizdara na Internetu, a to je obuhvaćanje i uključivanje svih jezičnih i kulturnih izraza, ponajviše kada se radi o blogovima i forumu. Različiti komunikacijski sustav integrira sve oblike izražavanja i različitosti interesa, vrijednosti i imaginacije pa kada se uključimo u sustav, mi se prilagođavamo njegovoj logici, jeziku, njegovom kodiranju i dekodiranju. (Castells, 2000: 401)

Zato se komunikacija između korisnika/konzumenata Dizdareva lika i dijela na Internetu može shvatiti kao interkulturalna (uključivanje i obuhvaćanje svih kulturnih izraza), ali i kao transkulturalna u isto vrijeme. Zašto transkulturalna?

Taj novi komunikacijski sustav radikalno transformira prostor i vrijeme, a mjesta su izvučena iz svojih kulturalnih, povijesnih i geografskih značenja i bivaju integrirana u tzv. kolaž slika stvarajući prostor tokova koji zamjenjuje prostor mjesta. Zbog toga poruka postaje jedino bitna za korisnika i zbog toga se prošlost, sadašnjost i budućnost mogu programirati tako da se istom porukom stapaju u međusobnu komunikaciju. Zato možemo reći da su osnova nove kulture prostor tokova i bezvremensko vrijeme. Ta se kultura transcendirala i uključuje u raznolikost povijesno prenošenih sustava prikazivanja, a bezvremeno vrijeme može izgledati kao rezultat poricanja prošloga i budućega vremena u mrežnom prostoru tokova. Tako se u prostoru tokova nalaze sve dominantne funkcije koje su

organizirane u mreže, bilo da je to reprezentacija ili promocija, u slučaju Dizdara reprezentacija. (Castells, 2000: 402)

Ono što svakako ne smijemo zaboraviti kada komunikaciju na Internetu karakteriziramo kao interkulturalnu jest ono na što profesor Hladnik upozorava kada govori o Wikipediji, a to je da komunikacija nije interkulturalna jer obuhvaća i ujedinjuje već postojeće komunikacijske obrasce, nego je interkulturalna jer obuhvaća izraze koji opstojе mimo postojećih, tradicionalnih kulturnih obrazaca (blogovi, forumi).

Na tragu takvoga promišljanja, ta komunikacija nije transkulturalna s antropološkoga gledišta, tj. nema transkulturalan status, već je povezana s tehničkim mogućnostima najnovijega doba i od njih je neodvojiva, o čemu naravno treba stalno voditi računa.

Makar se može činiti kako pdf. formati književnih djela pisaca, službene stranice koje veličaju njihov lik, ne mogu zamijeniti komunikaciju čitatelja s knjigom, knjiga je također posredan medij poruka. Ljudi, mjesta i aktivnosti ne nestaju promatrajući internetsku komunikaciju, već novi društveni poredak izgleda ljudima kao slučajni slijed događaja izvedenih iz tehnologije. U široj povijesnoj perspektivi, umreženo društvo označava kvalitativnu promjenu u ljudskom iskustvu. Bilo da se radi o komunikaciji ili nečem višem. (Castells, 2000: 500)

Kako je pojava Interneta kao novoga komunikacijskoga medija povezana s nastankom virtualnih zajednica, neki kritičari smatraju kako pojava Interneta vodi do društvene izolacije i sloma komunikacije i obiteljskoga života. (Castells, 2002: 151)

No Internet je ipak tehnologija slobode koja nije društvo značajnije promijenila. Logično je da mnogi još uvijek osjećaju strah s pojavom informacijskoga doba na početku stoljeća, u kojemu je Internet simbol, jer ne znaju što on donosi sa sobom. Izazovi Interneta su prvenstveno sloboda, a potom i isključivanje iz mreže te usađivanje sposobnosti za obradu informacija. Internetska mreža tako omogućuje slobodnu komunikaciju koja postaje nužna za sve, a bitka koja se počine voditi oko posjedovanja i kontroliranja te prožimajuće infrastrukture, bitka je za slobodu. Zbog toga se čini da se nije puno promijenilo s dolaskom informacijskoga doba, barem što se tiče podjele među ljudima jer upravo sada isključenje iz mreža (nedostatak tehnološke infrastrukture, nedovoljna edukacija) stvara podjele među ljudima - na one koji su uključeni u globalne mreže donošenja odluka i one koji su isključeni iz mreža, a sposobnost za obradu informacija i generiranje znanja odnosi se na stjecanje intelektualne sposobnosti za učenje tijekom cijeloga života što dovodi u pitanje čitav sustav obrazovanja razvijen tijekom industrijskoga života (Castells, 2002: 301- 304)

Zanimljiva je činjenica da je 2008. godina proglašena “Europskom godinom interkulturnoga dijaloga” stoga brojni znanstveni i stručni skupovi na tu temu, povezuju međunarodne i nacionalne institucije u zajedničkim istraživanjima o interkulturnoj komunikaciji i dijalogu. Naravno da se pritom ne zanemaruju niti fenomeni koji se pojavljuju u ovome mrežnome dobu koje postaje i razdoblje stvaranja novih oblika kulture. Zato sociologinja Biserka Cvjetičanin postavlja pitanje: “Postoje li u Hrvatskoj inovativni pristupi poimanju kulturne politike?”.

Vrlo je važno da se o novim fenomenima govori i raspravlja na stručnim skupovima jer se kulture počinju shvaćati kao otvorena i dinamična komunikacija, temeljena na interaktivnom prožimanju. Cvjetičanin se osvrće na digitalnu kulturu koja, kako kaže, ne samo da mijenja svijet, nego mijenja i način na koji percipiramo svijet. Smatra kako je digitalna kultura savršen medij koji pruža neograničene mogućnosti povezivanja i prevladavanja konvencionalnih putova komuniciranja.

Je li doista tako pokazat će već započeto postinformatičko doba, a dotad je važno znati kako nove tehnologije ne mijenjaju društvo iz njegovih temelja, mijenjaju samo pogled na stvarnost, pogled na stvarnost iz nekoga virtualnoga kutka.

Aleksandra Uzelac iz Instituta za međunarodne odnose u Zagrebu kaže kako “virtualno” u filozofskom smislu znači nešto potencijalno koje se nije realiziralo ili aktualiziralo dok u današnje vrijeme uvriježena upotreba toga pojma pretpostavlja da je “virtualno” suprotno od realnoga. Dobro rasprostranjeni komunikacijski sustavi ujedinjuju pak dvije važne komunikacijske dimenzije: interkulturnu i transkulturnu koje nadvladavaju osnovne konvencionalne komunikacijske prepreke.

Možda je uprava takva sveobuhvatana komunikacija uzrok pojave suvremenih nomada, koje Stanislav Marušić iz Korporativnih komunikacija Ericssona Nikole Tesle iz Zagreba naziva “homo mobilis”. Takve nomade obilježava kretanje i između ostaloga i izražena individualnost. No bez obzira na njihovu individualnost, oni žele pripadati i grupi koja će ih podržati jer trebaju neku vrstu stabilnosti koja može biti osigurana krugom prijatelja, rođaka ili obitelji s kojima želi jednostavno komunicirati suvremenim tehnologijama, bilo da se radi o Internetu ili o mobilnoj komunikaciji.

Slično misli i Uzelac koja kaže kako je razvoj interaktivnih digitalnih mreža omogućio različite oblike društvene virtualizacije pa tako Internet potiče uspostavu komunikacijskih veza koje su potpuno neovisne o fizičkoj i zemljopisnoj lokaciji ili o vremenskoj istodobnosti. Važno je da mrežna struktura omogućava efikasniju kontrolu nad distribucijom digitalnih dobara te je istovremeno komunikacijsko sredstvo za razmjenu

znanja i slobodnu suradnju. O nama ovisi koju ćemo od te dvije opcije izabrati.

Literatura

- Castells. Manuel. 2003. Internet galaksija: razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Castells. Manuel. 2000. Informacijsko doba: ekonomija, društvo, kultura, I. dio, Uspon umreženoga društva. Zagreb: Golden marketing.
- Cvjetičanin. Biserka. 2007. Interkulturni dijalog i digitalna kultura. Zarez. 209. Zagreb.
(<http://www.zarez.hr/209/zariste2.html>)
- Dizdar. Mak. 1997. Kameni spavač. Sarajevo: Svjetlost.
- Giddens. Anthony. 2005. Odbjegli svijet: kako globalizacija oblikuje naše živote. Zagreb: Klub studenata sociologije Diskrepancija, Naklada Jesenski i Turk.
- Hladnik. Miran. 2007. Wikipedija v izobrazovalnem procesu.
(<http://www.ff.uni-lj.si/slovjez/mh/wikivizobr.html>)
- Lanier. Jaron. 2005. Digital maoism: The Hazards of the New Online Collectivism.
(http://www.edge.org/3rd_culture/lanier06/lanier06_index.html)
- Magary. Al. 2005. Criticism of Wikipedia. Humanist Discussion group 19.
(http://lists.village.virginia.edu/lists_archive7Humanist/v19/0347.html)
- Marušić. Stanislav. 2005. Homo mobilis. Komunikacija. 10.
(http://www.ericsson.com/hr/etk/novine/kom1005/komunikacijska_prizma.shtml)
- Meštrović. Matko. 2002. Vrijeme zbilje: susret evolucijskom ubrzanju. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Uzelac. Aleksandra. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnoga vlasništva. 2004. Medijska istraživanja. 1.
(<http://www.mediaresearch.cro.net/clanak.aspx?l=hr&id=222>)